

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ПУЛЮЯ

Факультет економіки та менеджменту

Кафедра психології

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
для самостійної роботи з курсу

ІСТОРІЯ ПСИХОЛОГІЇ

для студентів спеціальності 053 «Психологія»
всіх форм навчання

Тернопіль

2023

УДК 15(09)(07)

М54

Укладач:

Стоцький Я. В. – проф., д-р істор. наук, професор кафедри психології
Тернопільського національного технічного університету імені Івана
Пулюя

Рецензенти:

Вишньовський В. В. – доц., канд. психол. наук, завідувач кафедри психології
Тернопільського національного технічного університету імені
Івана Пулюя

Періг І. М. – доц., канд. психол. наук, доцент кафедри психології
Тернопільського національного технічного університету імені
Івана Пулюя

Методичний посібник розглянуто й затверджено на засіданні кафедри психології
Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя
Протокол № 8 від 15 березня 2023 р.

Схвалено та рекомендовано до друку на засіданні науково-методичної комісії
факультету економіки та менеджменту
Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя
Протокол № 6 від 20 березня 2023 р.

Видання друге

М54 Методичні вказівки для самостійної роботи з курсу «Історія психології» для студентів спеціальності 053 «Психологія» всіх форм навчання / авт.- упорядник : Стоцький Я.В. Тернопіль : Вид-во ТНТУ імені Івана Пулюя, 2023.48 с.

УДК 15(09)(07)

Методичні вказівки розроблено відповідно до навчального плану підготовки фахівців освітнього ступеня «бакалавр» за спеціальністю 053 «Психологія»

ВСТУП

Загальні методичні поради

Крім аудиторних занять, навчальні плани з навчальної дисципліни «Історія психології» передбачають самостійну роботу студентів, яка має на меті формування пізнавальної активності студентів, засвоєння ними основних вмінь та навичок роботи з навчальними матеріалами, поглиблення та розширення вже здобутих знань, підвищення рівня організованості студентів тощо.

У процесі самостійної роботи студенти мають оволодіти вміннями та навичками:

- організації самостійної навчальної діяльності;
- самостійної роботи в бібліотеці з каталогами;
- праці з навчальною, навчально-методичною, науковою, науково-популярною літературою;
- конспектування літературних джерел;
- роботи з довідковою літературою;
- опрацювання статистичної інформації;
- підготовки рефератів за окремими темами курсу;
- самоконтролю набутих знань;

Кожний студент повинен вміти раціонально організувати свою навчальну діяльність. Важливим є вміння скласти план своєї роботи, чітко визначити її послідовність. Необхідно, щоб план самостійного навчання був реальним і його виконання призводило до плідних наслідків у навчальному процесі.

Для успішної самостійної роботи значну частину часу студент виділяє для роботи в бібліотеці. Треба розуміти сутність складання алфавітного й тематичного каталогів, вміти швидко знаходити в них необхідну літературу, знати особливості бібліографічного шифрування. Для плідної роботи з літературними джерелами студентові корисно скласти свою власну бібліографію, заповнюючи бібліографічні картки на необхідні для нього книги, брошури або статті. Для роботи у бібліотеках студенту треба знати їх структуру, спеціалізацію окремих

підрозділів, вміти користуватись різноманітними каталогами, вірно заповнювати бланки вимог на літературу тощо. У даному контексті порадиником під час консультаційних годин є викладач дисципліни «Історія психології» або працівники бібліотек.

Відібрана для самостійного опрацювання література може бути різною як за обсягом наукових даних, так і за характером їхнього викладу. Потрібно відібрати необхідний для опрацювання матеріал (глави, розділи, підрозділи тощо), а також розсортувати його за важливістю (що для детального вивчення, а що для ознайомчого читання). Процес читання має відбуватись повільно, вдумливо, до незрозумілих питань слід обов'язково повертатись, наводити додаткові довідки, щоб зрозуміти сутність думки автора. Значення незнайомих термінів слід одразу з'ясувати за тлумачними словниками, енциклопедіями або спеціалізованими довідниками. У процесі роботи з літературою корисно робити виписки найважливіших думок, формулювань, окремих висловів на окремих аркушах паперу із зазначенням автора, джерела, сторінок і абзаців. Для кращого засвоєння матеріалу, розвитку творчого мислення основний зміст прочитаного доцільно формулювати у вигляді тез.

Конспект є стислим викладом основної сутності опрацьованого літературного матеріалу. Конспект має бути стислим, змістовним і записаним своїми словами і формулюваннями. Класичні визначення, оригінальні думки, вислови слід записувати до конспекту повністю з посиланням на автора, джерело і сторінку. У процесі конспектування важливо дотримувати логічний зв'язок окремих складових тексту. У тексті конспекту корисно підкреслювати найважливіші теоретичні положення, визначення, висновки і робити помітки на полях. Систематичне конспектування опрацьованого матеріалу дисциплінує розум, відпрацьовує вміння формулювати свої думки в короткій змістовній формі, сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу.

Для цілісного уявлення про навчальну дисципліну «Історія психології» студентів необхідно користуватись довідковою літературою: енциклопедіями, енциклопедичними словниками, галузевими довідниками тощо.

Майбутній спеціаліст повинен достатньо вправно користуватись персональним комп'ютером. Робота з матеріалами інтернету надає можливість отримувати найновішу інформацію з різних сфер життя нашої держави.

Вивчення курсу «Історія психології» може супроводжуватись складанням схем, графіків, таблиць та їхнім подальшим аналізом. Схеми, які складаються студентами, повинні бути наочними, змістовними, логічно обґрунтованими. Великий обсяг історично-цифрової, психологічної, суспільної чи політичної інформації доцільно зводити у хронологічно-психологічні таблиці (наприклад, окремі згрупування з різних галузей психології чи з т. зв. понятійних їхніх напрямів), це впорядковує дані, робить їх зручнішими для сприйняття.

Методичні вказівки щодо підготовки реферату

Тему реферату слід вибрати з наведеного переліку тем або вибрати іншу тему в межах програми, погодивши її з викладачем.

Вимоги до реферату:

- викладення матеріалу має бути логічно послідовним;
- реферат повинен мати дослідницький характер, містити постановку проблеми, узагальнене викладення самостійно опрацьованої літератури та фактичних матеріалів, а також висновки автора;
- на запозичені до реферату матеріали з літературних та архівних джерел необхідно зробити відповідні посилання, згідно сучасних науково-методологічних вимог;
- обсяг реферату має становити до 10 сторінок друкованого одностороннього тексту формату А4 зі стандартними полями через 1,5 міжрядкових інтервали (інтерлініяж).

У процесі вивчення курсу передбачено тестування із чотирьох змістовних модулів: М1 і М2 у четвертому семестрі та його завершення із складанням заліку; М3 і М4 – у п'ятому семестрі із складанням заліку та підсумкового іспиту із усього курсу дисципліни, тобто четвертий і п'ятий семестри. Окрім того, на практичних заняттях передбачене усне опитування студентів та озвучення заздалегідь заданих тем для рефератів, доповідей чи повідомлень, тому ці аспекти також вимагають зосередженої самостійної роботи.

Методичні рекомендації підготовлені відповідно до тем передбачених навчальною програмою дисципліни «Історія психології».

Теми рефератів, доповідей, повідомлень:

1. Взаємозв'язок історії психології з іншими науками.
2. Принципи побудови історико-наукового знання.
3. Психологічне пізнання як діяльність.
4. Антична психологія та її значення для розвитку й становлення науки.
5. Наукові погляди Геракліта.
6. Вчення Демокрита.
7. Версія Гіппократа про темпераменти.
8. Наукові погляди Аристотеля у книзі «Наука про душу».
9. Філософсько-психологічні та есхатологічні погляди Сократа в «Апології Сократа» у книзі Платона «Діалоги».
10. Психологічні аспекти Платона в творі «Горгій» у книзі Платона «Діалоги».
11. Аналіз психологічних вчень Олександрійської школи.
12. Психоаналіз пам'яті у творі «Книга десята» в книзі Августина «Сповідь».
13. Психологічний аналіз навчання, виховання, любові, зла, волі, душі у творах «Книга перша – Книга десята» у книзі Августина «Сповідь».
14. Психологія арабомовного світу.
15. Психологічні аспекти у вченні Фоми Аквінського.
16. Психологія морального розвитку у вченні Еразма Роттердамського.
17. Психологія навчання дитини у методології Єзуїтів.
18. Вчення Декарта про душу.
19. Вчення Декарта про свідомість.
20. Вчення Спінози про цілісність людини
21. Психологічні вчення Г.-В. Лейбніца.
22. Психологічні вчення Т. Гоббса.
23. Психологічне вчення Д. Локка.
24. Психологічні вчення Девіда Гартлі.
25. Психологічні погляди французьких просвітників.
26. Вчення Ж.-Ж. Руссо про періодизацію розвитку дитини.
27. Психологічні вчення Г. Спенсера.
28. Дослідження асоціації уявлень Й.-Ф. Герберта.

29. Психологія в теоріях Ч. Дарвіна.
30. Експериментальна психологія у вченні В. Вундта.
31. Методологія диференційно-психологічного вивчення людини.
32. Полівекторні підходи в становленні психології розвитку дитини.
33. Психологічний аналіз досліджень Вюрцбурзької школи.
34. Методологія Чиказької школи.
35. Загальний огляд теорій З. Фрейда.
36. Вчення гештальтистів.
37. Аналіз виникнення і розвитку необіхевіоризму.
38. Історично – психологічний огляд становлення неофройдизму.
39. Психологічна полівекторність історичного розвитку гуманістичної психології.
40. Аналіз психологічних досліджень Памфіла Юркевича та Олександра Потебні.
41. Вчення Олександра Лазурського про характерологію.
42. Російські вчення про поведінку наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть.
43. Психологічні дослідження Львівсько-Варшавської філософської школи.
44. Психологічні теорії В. Вітвіцького і М. Кройца.
45. Життєвий і науковий шлях Степана Балея.
46. Використання теорії психофізичного паралелізму та методу експерименту у дослідженнях Степана Балея.
47. Проблеми педагогічної та дитячої психології у творчості Степана Балея.
48. Дослідження національного характеру українців І. Марчуком і Я. Яремою.
49. І. Франко та проблеми психології художньої творчості.
50. Психологічний зміст феномену мазохізму у дослідженнях З. Фрейда, Т. Рейка, Ж. Дельоза.
51. Вплив радянської влади на розвиток психології.
52. Аналіз психологічних вчень Л. Виготського.
53. Дослідження психологічної проблеми діяльності у радянський період
54. Аналіз розвитку культурно-гуманістичної психології в Україні у ХХ – на початку ХХІ століть.
55. Психологічні вчення Григорія Костюка.
56. Життєвий і науковий шлях Володимира Роменця.

Перелік тем та завдань для самостійної роботи

IV семестр

Тема 1. Історія психології, її предмет і задачі

Методичні вказівки

У контексті вивчення даної теми необхідно розрізнити що вивчає і досліджує історія психології, а, що – психологія; що є предметом історії психології, а, що – психології. Відповідно необхідно розрізнити об'єкт цих наук. Загально, наука психологія вивчає факти, механізми і закономірності внутрішнього стану людини, що звичайно називають душевним або психічним, у той час, як розвиток принципів наукової роботи, перехід від одних її форм до інших вивчає історія психології. Психології властива динаміка генезису, так як на різних часових етапах народжувались і змінювали, частково чи повністю, одне одного уявлення про душу, свідомість, поведінку тощо. Тому відтворити, реконструювати об'єктивну картину усіх змін, виявити від чого вони залежали, яких причин як внутрішніх, так і зовнішніх вони залежали, які фактори на це впливали та які були перехідні чи кінцеві наслідки, власне й покликана досліджувати і вивчати історія психології. Звідси, наука психологія вивчає процеси, форми та закономірності психологічної діяльності, а історія психології досліджує, описує і пояснює як саме ці закономірності, факти, теорії та закони були відкриті людському розуму. Таким чином, предметом психології є реальність відчуттів і сприймань, пам'яті і волі, емоцій і характеру, а предметом історії психології є інша реальність, а саме - діяльність людей, які вивчають психічний світ. Звідси й відповідні задачі, які стоять перед історією психології. Їх, спираючись на лекційний курс і відповідну літературу, студенти повинні самостійно осмислити, наповнюючи кожен(задачу – завдання) необхідним прикладом.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень:

1. Взаємозв'язок історії психології з іншими науками.
2. Принципи побудови історико-наукового знання.
3. Психологічне пізнання як діяльність.

Тема 2. Антична психологія, її особливості та відмінності.

Заняття 1. Тема 2.1. Вчення про природу психічного: від анімістичного «психо» до розумності людини

Методичні вказівки

Із змінами в суспільно-економічному житті грецьких полісів трансформується і ускладнюється критичний склад розуму індивіда, зростає прагнення до самостійних логічно-обґрунтованих рефлексій, до філософських узагальнень, до розуміння світобудови. Таким чином, народжується як нове розуміння світу, так і нова людина, яка намагається зрозуміти закони буття через самоспостереження і логіку. Тому студентам необхідно, хоча б в узагальненому змісті, проаналізувати ті нові вчення, які започаткували грецькі вчені у V–III ст. до н. е. як у контексті філософської думки, так і в аспектах психологічних. У цей період, в IV ст. до н. е., Платон і Аристотель створюють системи, які в майбутніх століттях впливатимуть на філософсько-психологічну думку людства. Отож, студентам необхідно знати на яких проблемах зосереджували філософсько-психологічні вчення елліністичного періоду, зокрема, як зароджувалося вчення про душу («псюхе») крізь призму анімізму, як древні греки її (душу) трактували. Таким чином, потрібно вміти пояснити і вчення Геракліта, і Демокрита, зокрема, акцентуючи на його ідеї детермінізму. Вміти пояснити сутність вчення Гіппократа, версії про чотири темпераменти та теорію Алкмеона про мозок як орган душі, який формує відчуття. Знати, як трактував «нус» (розум) Анаксагор, чим є для людини така психічна якість як розумність. Вищеперелічені пояснювальні принципи давньогрецьких філософів стали навіки основною дорогою пізнання душевних явищ людини.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень:

1. Антична психологія та її значення для розвитку й становлення науки.
2. Наукові погляди Геракліта.
3. Вчення Демокрита.
4. Версія Гіппократа про темпераменти.

Заняття 2. Тема 2.2: Пізнання душі у дослідженнях Сократа,

Платона і Аристотеля.

Методичні вказівки

Вивчаючи дану тему, необхідно звернути увагу на певні відмінності у трактуванні душі Сократом, Платоном і Аристотелем. Так, зокрема, Сократ першим розглянув душу як джерело моральності людини, а не як джерело активності тіла, водночас твердячи, що моральність є пов'язаною із поведінкою людини, її вчинками. Але для цього, вважав Сократ, необхідно, щоб люди знали, що таке добрі вчинки, а що – погані. Слід студентам вміти проаналізувати девіз Сократа «Пізнай самого себе» і, наприклад, для цього використовувати метод інтроспекції, який, одночасно може вивести на різні стани свідомості особистого «я», хоча поняття свідомості Сократом ще не розглядалося окремо. Окрім того, необхідно проаналізувати як Сократ розглядав таке поняття як мислення, розумова діяльність, тим паче, що він вважається піонером психотерапії і надавав великого значення слову, тобто за допомогою вербальності розкривав внутрішні стани, які приховував зовнішніми проявами розум.

Ідеї Сократа розвинув Платон. Будучи раціоналістом, він вважав, що поведінка повинна збуджуватись і направлятися розумом, а не почуттями. Тому студентам потрібно вміти проаналізувати теорію Платона про душу, її три частини, сформулювати своє бачення цієї теорії. Також, слід знати вчення Платона про пам'ять і мислення. Останнє він трактував як діалог душі із самим собою і вперше виділив етапи в процесі пізнання, відкривши роль внутрішньої мови й активність мислення.

Натомість Аристотель проаналізував погляди Платона і вирішив їх переробити і таким чином відкрити нове бачення в розумінні душі як предмета психологічного знання. У його трактуванні душа – не самостійна сутність, а форма, спосіб організації живого тіла. Це твердження поклало край дуалізму анімістичному і дуалізові Платона. Тобто, твердив, Аристотель, душу від тіла відокремити не можна. Тому, студентам слід детально вивчити вчення

Аристотеля про душу, в тому числі аспект виховання, про необхідність якого він вперше заговорив, пов'язуючи педагогіку із рівнем психічного розвитку дитини, розділивши дитинство на три періоди, а також знати трактування ним мистецтва і моральності.

Теми рефератів, доповідей повідомлень:

1. Наукові погляди Аристотеля у книзі «Наука про душу».
2. Філософсько-психологічні та есхатологічні погляди Сократа в «Апології Сократа» у книзі Платона «Діалоги».
3. Психологічні аспекти Платона в творі «Горгій» у книзі Платона «Діалоги».

Заняття 3. Тема 2.3. Психологічні погляди в епоху еллінізму.

Методичні вказівки

У процесі вивчення теми необхідно звернути увагу на особливості трактування психологічних аспектів у філософських школах Давньої Греції: стоїків, епікурейців, кініків та в Олександрійській. Зокрема, як розглядали душу («пневму») і розум стоїки в індивідуальному та понадіндивідуальному контексті, а які уявлення про це були у вченні епікурейців, особливістю якого було вчення про атоми Демокрита, яке розвинув Епікур: живе тіло, як і душа, складається з атомів, що рухаються у пустоті, які в момент смерті розсіюються за загальними законами вічного космосу, тобто, коли є людина, то смерті ще немає, а коли настає смерть то людини вже немає. Це сприяло безтурботності духу, свободі від страхів, насамперед перед смертю і богами. З іншого боку, самоусунення епікурейців чи будь-якої людини від зовнішніх, суспільних справ, дозволяло уникнути негативних емоцій, тривоги, смутку і таким чином уникнути страждань.

Загалом, для цього елліністичного періоду, його шкіл, характерним є дослідження проблем етичної – моральної поведінки, а також критеріїв аморальної, що дає можливість оцінювати поведінку людини. Цей шлях морального розвитку та навчання розвивали школи кініків, але через специфічне трактування незалежності людини. Тому студентам треба детально проаналізувати цей шлях через три його ступені: аскезу, ападейкію і автаркію.

Така незалежність не формувала самодостатності, а швидше – негативне ставлення до суспільства, його ігнорування, відхід від нього, що Епікур вважав етично найвірнішим шляхом духовного самовдосконалення і саморозвитку, отож, він твердив, що не розум, а почуття керують поведінкою людини.

Необхідно вміти пояснити, як стоїки трактували волю і долю людини, мету сенсу життя; проаналізувати фізіологічні і психологічні вчення таких дослідників Олександрійської школи як: Гален, Філон, Плотін, Августин; освоїти напрямки, як підсумки генезису античних психологічних вчень.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень:

1. Аналіз психологічних вчень Олександрійської школи.
2. Психоаналіз пам'яті у творі «Книга десята» в книзі Августина «Сповідь».
3. Психологічний аналіз навчання, виховання, любові, зла, волі, душі у творах «Книга перша» – «Книга десята» у книзі Августина «Сповідь».

Тема 3. Розвиток психологічних знань у феодальному суспільстві

(раннє середньовіччя та епоха Відродження)

Методичні вказівки

Вивчаючи тему, слід звернути увагу на те, що у даному періоді, хоче вже не існували античні Олександрійська і Афіньська елліністичні школи (закриті відповідно у IV–VI століттях), але їхні наукові надбання, в тому числі Платона, Аристотеля та інших вчених, отримали нове життя в арабомовному світі, особливо після того, як завдяки ісламу утворився в VII столітті єдиний державний халіфат і почалася інвазія його і нової державної релігії з Аравійського півострова на терени Африки, Середньої Азії та Піренейський півострів. Праці античних вчених перекладалися на арабську мову, поширювалися і стали поштовхом до розвитку природничо-наукових, зокрема й психологічних вчень. Тому студентам слід знати вчення Ібн-Сіні (Авіценни) про душу, аспекти його досліджень із вікової психології, зокрема значення виховання у розвитку людини, ідеї взаємозв'язку психічного і фізіологічного.

Також, треба проаналізувати дослідження органів зору Ібн-аль-Хайсама (XI століття) і Ібн-Рушда (XII століття). Особливий акцент потрібно приділити вченню Ібн-Рушди про душу, який заперечував її безсмертність, що суперечило християнському й ісламському вченню, порушувало його психологічний контекст.

У епоху середньовіччя у християнському середовищі виникає нове і надзвичайно впливове у тодішній Європі вчення – схоластика, яке згодом, на честь його творця Фоми (Томи) Аквінського (1225–1274 рр.) одержало назву томізм і стало стрижнем католицької (і загалом, християнської) філософії і психології. Тому треба знати психологічні аспекти томізму про душу, істину, здібності, а з іншого боку – концепцію номіналізму, проповідником якого був Вільям Оккам (приблизно 1285–1349 рр.), який відкидав доктрину томізму, але, водночас цей напрям сприяв розвитку природничо-наукових поглядів на пізнавальні можливості людини.

У епоху Відродження, на противагу методам схоластики, формується нова методологія, базована на дослідному, детерміністському підході. У вчених цього періоду переважала віра у всемогутність досвіду, перевагу спостережень, прямих контактів з реальністю, у незалежність справжнього знання від схоластичних теорій. Тому необхідно вивчити як трактували ці аспекти Леонардо да Вінчі (1452–1519 рр.), Хуан Луїс Вівес (1492–1540 рр.), Хуан Уарте (1530–1592 рр.), Еразм Роттердамський (1469–1536 рр.), які також досліджували психологію навчання і здібностей дітей і заодно завершили вчення про душу (Френсіс Бекон 1561–1626 рр.) і вийшли на новий етап психологічних знань – науки про свідомість.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень:

1. Психологія арабомовного світу.
2. Психологічні аспекти у вченні Фоми Аквінського.
3. Психологія морального розвитку у вченні Еразма Роттердамського.
4. Психологія навчання дитини у методології Єзуїтів.

Тема 4. Становлення психологічної думки Нового Часу.

Заняття 1. Тема 4.1. Психологічні вчення Рене Декарта і Бенедикта Спінози

Методичні вказівки

У процесі вивчення теми необхідно усвідомити, що у цей період розпочинається розвиток психології у рамках філософських вчень про свідомість. Попередні вчення про душу було переосмислено і воно поступово відходить на задній план, втрачає свою первинність і значимість. Модель організму, живого тіла, трактується як механічна система, як рефлекторна природа поведінки без звернення до душі як сили, яка рухає тілом, тобто психічні стани виробляються тілом, а не душею. На передній план, у психологічному сенсі, виходять: свідомість, мислення, розум, детермінізм, рефлексія, відчуття, досвід.

Тому студентам слід знати, як цим аспектам сприяли вчення Галілео Галілея (1564–1642 рр.) про роль законів механіки у природі загалом і у поведінці живих істот; Рене Декарта (1596–1650 рр.) про рефлексію, яка направлена на пізнання об'єктивних істин; і про первинність свідомості в науці Вільяма Гарвея (1578–1657 рр.) у контексті відкриття кровообігу, розуміння серця як помпи, яка перекачує рідину (кров) і те, що у цьому процесі участі душі не потрібно. Під час вивчення теми, необхідно глибше осмислити Декартову концепцію свідомості, її суть і три види ідей: ідей, народжених самою людиною, ідей набутих та ідей вроджених. Такий підхід до пізнання – це раціоналізм, а спосіб відкриття вроджених ідей – раціональна інтуїція. Але проблема контроверсії душі і тіла залишилася, набувши нового, ще не дослідженого змісту, трансформуючись у нову форму дуалізму. Таке трактування Декарта опанував Бенедикт (Барух) Спіноза (1632–1677 рр.) який вчив про цілісність, а не дуалізм природи та про тілесно-духовну цілісність людини. Отож, слід студентам глибше вивчити дану концепцію, а також концепцію про свідомість у контексті людської поведінки і розуму.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень:

1. Вчення Декарта про душу.
2. Вчення Декарта про свідомість.
3. Вчення Спінози про цілісність людини.

Заняття 2. Тема 4.2 Психологічні концепції Г. В. Лейбніца, Т. Гоббса і Д. Локка

Методичні вказівки

Поряд із зародженням вчення про свідомість, дуалізм, цілісність у період Нового часу, розвивається вчення про несвідоме, апперцепції, асоціації, досвід. Тому студентам слід детальніше проаналізувати зазначені аспекти, їхній вплив на тілесне і психічне, їхню залежність одне від одного чи відсутність такої. Наприклад, Готфрід Вільгельм Лейбніц (1646–1716 рр.) виступав у своїх дослідженнях за цілісний підхід до людини, але при тому трактуючи, що в основі такої єдності є духовне начало, а світ складається із безлічі таких єдностей – монад, монад психічних. Отож, у душі непомітно діють такі малі монади – малі перцепції чи неусвідомлювані сприйняття і вони можуть усвідомлюватися, завдяки особливому психічному акту – апперцепції, який включає пам'ять та увагу. Студенти повинні пояснити різні області, які відбуваються у душі в залежності від усвідомленості знань, які в них (областях) знаходяться: це області виразного знання, неясного знання та несвідомого. Загалом, у контексті духовного і тілесного явища Лейбніц сформулював формулу так званого психофізичного паралелізму, тобто, що залежність психіки від тілесних виявів – ілюзія, таким чином, душа і тіло діють самостійно, незалежно й, мов автоматично.

Натомість, Томас Гоббс (1588–1679 рр.) взагалі відкинув душу як особливу сутність, твердячи, що у світі є тільки матеріальні тіла, що рухаються за законами механіки Галілея. Тож все психічне їм також є підкорене. Матеріальне впливає на організм і викликає відчуття, а вони – уявлення, тому й формується певний зв'язок і ланцюг думок. Цей зв'язок і є асоціаціями, як один з основних психічних феноменів, тому розум, за Гоббсом, є продуктом асоціації, а його джерелом є досвід (емпірію). Це твердження стало основою емпіричної психології. Тому студентам слід вивчити увесь комплекс психологічних досліджень Гоббса.

Джон Локк (1632–1704 рр.) розвинув емпіризм Гоббса, зокрема у досвіді він виділив два джерела: відчуття і рефлекс, а свідомість трактував як сприйняття того, що відбувається в людині, в її власному розумі. Таке твердження стало фундаментом для розвитку інтроспективної психології. Одночасно, Локк

досліджував аспекти психології виховання, її морального контексту, тому студентам слід вивчити і цей аспект.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень:

1. Психологічні вчення Г.-В. Лейбніца.
2. Психологічні вчення Т. Гоббса.
3. Психологічне вчення Д. Локка.

Тема 5. Психологічні ідеї епохи Просвітництва

Методичні вказівки

Під час вивчення даної теми, необхідно глибше звернути увагу на такі характерні епосі Просвітництва психологічні аспекти, як: асоціанізм, свідомість, несвідоме, рефлексивність, соліпсизм, періодизацію розвитку дитини, психологічний історизм розвитку людства тощо.

Слід ґрунтовно вивчити полівекторні психологічні вчення Девіда Гартлі (1705–1757 рр.). Наприклад він вважається засновником асоціативної психології в основу якої поклав ідеї Локка про досвідочний характер знання та принципи механіки Ньютона і базується на вченні про вібрацію, твердячи, що вібрація зовнішнього ефіру викликає відповідну вібрацію органів відчуттів, м'язів і мозку й таким чином Гартлі, аналізуючи структуру психіки людини виділяє в ній два кола: велике і мале, по суті виходячи на нову теорію рефлексу. Студентам треба вміти пояснити психофізичну сутність цих кіл, а також, спираючись на аспекти свідомого і несвідомі процеси у дослідженнях Гартлі сфер духовного життя, вияснити створену ним першу матеріалістичну теорію несвідомого. Також, слід вивчити такі досліджувані Гартлі аспекти психіки, як: відчуття, уявлення, асоціацію мислення, волю, а також, як процеси виховання впливають на психічний розвиток дитини, і, навпаки, як закони психічного життя впливають на виховання дитини.

Знайомлячись із вченнями про принципи асоціацій Джорджа Берклі (1685–1753 рр.) і Девіда Юма (1711–1776 рр.), треба звернути увагу на те, що вони, на

відміну від Гартлі, вважали не фізичну реальність, не життєдіяльність організму, а феномени свідомості, бо джерелом знання служить утворений асоціацією почуттєвий досвід.

Одночасно, треба вивчити психологічні погляди французьких просвітників: Вольтера, Кондильяка, Ламетрі, Гельвеція, Гольбаха, Дідро, Кабаніса, Руссо, які у людині бачили вінець природи. Наприклад, Руссо твердив, що людина від природи добра, але її зіпсувала, у психологічному сенсі, цивілізація. Будучи одним із найбільших теоретиків виховання, він створив цілісну картину відомого до того часу про природу дитини, про її розвиток, зокрема, й першу широку періодизацію розвитку.

Аналізуючи аспект зародження історичного підходу до вивчення психології розвитку людства, необхідно детально ознайомитися із вченнями Віко, Монтеск'є, Кондорсе, Гердера, які намагалися синтезувати психологічні аспекти із історичним генезисом індивіда, етносу, суспільства, людства.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень:

1. Психологічні вчення Девіда Гартлі.
2. Психологічні погляди французьких просвітників.
3. Вчення Ж.-Ж. Руссо про періодизацію розвитку дитини.

Тема 6. Зародження і розвиток психології як науки про свідомість

(перша половина XIX ст.)

Методичні вказівки

Вивчаючи дану тему, студентам необхідно звернути увагу як фізіологія впливає на розвиток психологічних знань. Даний аспект досліджували І. Прохазке, Ф. Мажанді, Ч. Белл, І. Мюллер, Ф. Галль, П. Флуранс, які різними досвідними та експериментальними шляхами доводили залежність функцій організму, що стосується його поведінки в зовнішньому середовищі, від тілесного (фізіологічного) субстрату, а не від свідомості (душі) як особливої безтілесної

сутності. Водночас, інше відкриття, яке підірвало версію про існування душі, було зроблене при вивченні органів відчуття, їхніх нервових закінчень. А відкриття Ф. Галля підтвердило залежність психіки від анатомії центральної нервової системи і стало основою френології. Хоча П. Флуранс вважав, що ідеї Галля підривають постулат про єдність і нематеріальність душі, тому Флуранс стверджував, що основні психічні процеси: сприйняття, інтелект, воля є продуктом головного мозку як цілісного органу.

Щодо питання про розвиток ідей асоціанізму, то студентам необхідно знати дослідження таких вчених як: Джеймса Мілля (1773–1836 рр.), Джона Стюарта Мілля (1806–1873 рр.), Олександр Бена (1818–1903 рр.), Герберта Спенсера (1820–1903 рр.), Йоганна-Фрідріха Гербарта (1776–1841 рр.). Наприклад, Джон С. Мілль, спираючись на індивідуальну свідомість, започаткував напрямок психологізму, де асоціація трактувалася, як ключ до всіх людських феноменів і проблем. Натомість О. Бен висунув припущення про «спроби і помилки» як особливий принцип організації поведінки, де такому припущенню – принципу підкоряється зовнішньорухова, але й внутрішньорозумова поведінка, отож, діяльність свідомості, поєднувалася з діяльністю організму. Подібно й Г. Спенсер вважав, що психологія вивчає співвідношення зовнішніх форм із внутрішніми, асоціації між ними, тим самим розширюючи предмет психології, виділив етапи розвитку психіки, приватні форми адаптації організму до середовища: рефлекс, інстинкт, навички (реалізовані в поведінці) і відчуття, пам'ять, волю, розум (які існують у свідомості). Окрім того, він твердив, що найчастіше повторювані асоціації не зникають, але закріплюються в мозку людини і передаються в спадщину, отож, свідомість – не чистий аркуш, вона наповнена асоціаціями, а Й.-Ф. Герbart поєднав основні принципи асоціанізму з традиційними підходами німецької психології: ідеєю апперцепції, активності душі, ролі безсвідомого. Також студентам потрібно знати вчення Гербарта про асоціації і динаміку явлень.

У аспекті виникнення принципу біологічного детермінізму важливим було відкриття Чарльза Дарвіна (1809–1882 рр.) і Клода Бернара (1813–1878 рр.) вчення яких впливали з принципу активності організму. Із вчення Клода Бернара

виходить, що організм повинен поводитися активно і доцільно, щоб забезпечити активність своєї поведінки, отож, по-новому розумілися причинність, системність, розвиток, що стало основою розуміння психічних явищ, які вивчалися, так само, як функції живих систем. Таким твердженням закладався фундамент психології як особливої науки. Натомість Чарльз Дарвін, створив теорію про еволюцію живого на Землі, про походження видів, їх властивості (в тому числі психічні) і форми поведінки та виділив такі фактори еволюції: спадковість, мінливість, добір. Вчення Дарвіна змінило стиль психологічного мислення, що сприяло розглядати реакцію організму, що спостерігається, не тільки як відповідь на ситуацію, але і як реакцію, спрямовану на можливо більш успішну поведінку в майбутніх обставинах. Отож, дарвінівське вчення остаточно затвердило у психології принцип розвитку, в наслідок чого, прямо чи дотично, виникли такі галузі психології як: диференційна психологія, дитяча психологія, зоопсихологія. Тому у першій половині XIX ст. відкрився шлях до глибшого і ширшого розвитку психології.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень:

1. Психологічні вчення Г. Спенсера.
2. Дослідження асоціації уявлень Й.-Ф. Герберта.
3. Психологія в теоріях Ч. Дарвіна.

V семестр

Тема 7. Становлення психології як самостійної науки та розвиток її галузей(друга половина XIX ст.)

Методичні вказівки

Експерименти започатковані В. Вундтом (1832–1920 рр.) у психологічній лабораторії, яку він відкрив у Лейпцигу (1879 р.), виділили психологію у самостійну науку. Це дало старт до розвитку різних галузей психології: експериментальної, диференційної, психології розвитку, зоопсихології, психології народів, індустріальної психології(психотехніки) та ін. Дана тема охоплює увесь цей масив зазначених галузей психології, тому студентам

необхідно детально вивчити причини виникнення і розвитку цих галузей психології. Так, наприклад, початкові причини зародження експериментальної психології пов'язані з фізіологами, які, проводячи експерименти над ефектами функціонування органів відчуття, почали опрацьовувати результати своїх експериментальних даних – реальні реакції на фізичні стимулятори, об'єднавши отримані факти під назвою психофізики. Це здійснив Г. Т. Фехнер (1801–1887 рр.) спираючись на відкриття органів відчуттів фізіолога Е. Вебера (1795–1878 рр.), які той проводив за чверть століття до досліджень Фехнера. Внаслідок цього появилася уявлення про пороги відчуттів, їхню різницю і, зрештою, було встановлено, що для того, щоб інтенсивність відчуття росла в арифметичній прогресії необхідне зростання в геометричній прогресії величини стимулу, що його викликає. Таке відношення і є законом Вебера – Фехнера, а даний метод отримав назву психофізика, отож у психологію впроваджувався експеримент, число, міра, відбувся перехід від психофізіології до психофізики, який розділив принципи причинності та закономірності. У даному контексті студентам слід ознайомитись із вченнями Ф. Дондерса, Г. Гельмгольца, Е. Пфлюгера, Г. Еббінгауза, Д. Кеттела у яких були різні підходи у експериментальних дослідженнях і, загалом, у розвитку експериментальної психології. Щодо В. Вундта, як творця експериментальної психології, то слід зазначити, що його бачення науки психології полягало на тіяді досліджень: виділення шляхом аналізу вихідних елементів; встановлення характеру зв'язку між ними; знайдення законів цього зв'язку. І все це повинно досягатися шляхом інтроспекції, яка вимагає спеціальної підготовки, щоб дослідити глибину матерії свідомості.

Відносно аспекту становлення диференційної психології, предметом якої є дослідження індивідуальних розходжень між людьми, чи групами людей, об'єднаних за якою-небудь ознакою, або сукупністю ознак, то необхідно ґрунтовно ознайомитися із вченнями Ф. Гальтона, А. Біне, Г. Мюнстерберга, які розробили різні методи вивчення індивідуальних розходжень: статистичний, генетичний (спадковий), метод близнюків, анкетний, метод тесту

і, власне, вивчити особливості цих методів у контексті диференційних досліджень.

Також студентам необхідно знати шляхи утворення і розвитку психології розвитку дитини до якої доклалися такі вчені як: Ф. Тидеман, А. Кусмауль, А. Бен, І. Тен, К. Ушинський, В. Прейер, С. Холл та інші. Зокрема В. Прейер, якого вважають батьком дитячої психології, розробив комплексний аналіз розвитку психіки дитини, на основі систематичного спостереження, що дало можливість описати психічне і біологічне розвитку дитини. У його випадку – від народження до трьох років. Натомість, С. Холл, спираючись на біогенетичний закон Е. Геккеля, який (С. Холл) поширив на людину та одночасно у нерозривній зав'язі досліджуючи психічний розвиток дитини, створив науку про дітей – педологію, яка активно поширилася не тільки в Америці, але й у Європі.

У вивченні студентами загальнопонятійної бази науки про психіку тварин, її прояви і закономірності психічного відображення – зоопсихологію, необхідно ознайомитися із вченнями Ч. Дарвіна, Д. Романеса, Лойд-Моргана, В. Вагнера. А у вивченні психології народів, розумового розвитку не окремого індивіда, а цілого народу, треба на загальноознайомчому рівні знати дослідження у цьому напрямку В. Вундта, О. Конта, О. Потебні та ін. Також, у наш час є актуальною й індустріальна психологія (психотехніка), під якою розуміється використання психології в економіці і промисловості, з якою пов'язана не тільки наукова організація виробництва, але, загалом, – профорієнтація із аспектами психофізичної організації людини, її придатністю до різних професій. Тому слід знати у даному аспекті дослідження Ф. Тейлора, Парсона, Г. Мюнстерберга.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень:

1. Експериментальна психологія у вченні В. Вундта.
2. Методологія диференційно-психологічного вивчення людини.
3. Полівекторні підходи в становленні психології розвитку дитини.

Тема 8. Зарубіжна психологія відкритої кризи

Методичні вказівки

Наприкінці XIX – на початку XX ст. у розвитку психології появляються нові напрями і школи, зокрема, гештальтпсихологія, біхевіоризм, психоаналіз, вчення про поведінку, структуралізм, функціоналізм і кожен із них у центр всієї системи психологічних категорій поставили одну із них: образ чи дію, мотив чи особистість, що визначало, своєрідність напрямку чи школи, тому орієнтація на одну із цих чи інших категорій із додаванням ще й певних функцій визначеній та іншим категоріям, - стало однією із причин розпаду психології на різні, часом конфронтуючі між собою, напрями і школи. Отож, студентам треба знати причини утворення, сутність вчення, розвиток чи занепад цих напрямів і шкіл, основні психологічні ідеї їхніх засновників і послідовників.

Наприклад, представники школи структуралістів головною задачею психології вважали експериментальне дослідження структури свідомості. Їхні дослідження були спрямовані на пошук вихідних інгредієнтів психіки (ототожненою зі свідомістю) і способів їхнього структурування. Зокрема, один з її представників Е. Тітченер (1867–1927 рр.) вважав, що перед психологією як наукою стоять три питання: «Що?», «Як?», «Чому?». Він вважав, що під свідомістю треба розуміти зовсім не те, про що повідомляє банальне самостереження, властиве кожній людині, а те, що свідомість має власний код і матеріал, схований за поверхнею його явищ. Отож, сполучення інтроспекції з експериментом і математикою наблизить психологію до стандартів природничих наук. Але так як фундамент інтроспекціонізму є хитким, так звана тітченерівська школа почала занепадати.

Намагалися розвивати структуралістичний напрям представники Вюрцбурзької школи, провідними із них були: В. Джемс, О. Кюльпе, Н. Ах, К. Бюлер, О. Зельц. У їхню тематику досліджень входили: аналіз відчуттів, психофізика, психометрія, асоціативний експеримент. До важливих досягнень, Вюрцбурзької школи слід віднести те, що вивчення мислення стало здобувати психологічні контури і нові перемінні: установку, задачу, несенсорні компоненти в складі свідомості.

Також, у тих роках появився напрям функціоналізму на противагу ідеям В. Вундта. Його засновником був Ф. Brentano (1838–1917 рр.), який для визначення ознаки свідомості увів поняття інтенція – спрямованість свідомості, мислення на який-небудь об'єкт. Натомість інший представник цієї школи К. Штумпф (1848–1936 рр.) вважав предметом психології функції (чи акти), а для В. Джемса (1842–1910 рр.) основним було дослідження свідомості. Загалом функціональна психологія визначалася як вчення про психічні (mental) операції у противагу структуралістському вченню про психічні елементи. У такому руслі були дослідження Д. Енджела і Г. Керра. Тож треба студентам знати різні вектори функціоналізму, бо із його середовища походить така психологічна течія як біхевіоризм, провідниками якого були Е. Торндайк, Д. Б. Уотсон, У. Хантер, К. Лешлі. Його кредо виражала формула, відповідно до якої предметом психології є поведінка, а не свідомість. Тобто, гаслом біхевіоризму стало поняття про поведінку як систему реакцій організму, що спостерігається об'єктивно, на зовнішні і внутрішні стимули.

Також студентам потрібно знати причини виникнення і розвитку психоаналізу З. Фройдом (1856–1939 рр.), який наповнений такими категоріями як: лібідо, свідоме, передсвідоме, несвідоме (структури особистості), механізми психологічного захисту (витіснення, регресія, раціоналізація, проекція, сублимація). Окрім того, треба вивчити основні аспекти вчення К. Г. Юнга (1875–1961 рр.) щодо структури особистості, типологію особистості, а також дослідження А. Адлера (1870 – 1937 рр.) щодо основних видів компенсації в контексті психоаналізу. Слід вивчити основний зміст гештальтпсихології (gestalt – форма, структура), представниками якої були М. Вертгеймер, В. Келлер, К. Коффка, які вважали, що головною задачею цієї нової школи було дати нову інтерпретацію фактам свідомості як єдиної психічної реальності.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень:

1. Психологічний аналіз досліджень Вюрцбургської школи.
2. Методологія Чиказької школи.
3. Загальний огляд теорій З. Фрейда.
4. Вчення гештальтистів.

**Тема 9. Наслідки кризи в психології та
еволюція основних психологічних шкіл і напрямків**

Методичні вказівки

Кризові тенденції у психології в першій половині ХХ століття щодо предмету, методів і категорій, психологічної науки дали поштовх до її активного розвитку. На основі попередніх психологічних шкіл і напрямків утворюються нові школи і напрямки психології, які збагачують теорію, практику і методологію цієї науки.

Тому студентам треба знати історію зародження, теоретичну сутність і розвиток таких нових шкіл та напрямків, зокрема, необіхевіоризму, оперантного біхевіоризму, соціального біхевіоризму, генетичної психології, неофройдизму, гуманістичної психології, теорію очікування Д. Міда, теорію фрустрації Д. Долларда, теорію психологічного поля К. Левіна, теорію дитячого мислення Ж. Піаже, теорію персоналізму В. Штерна, теорію особистості Г. Олпорта і К. Роджерса, теорію самоактуалізації А. Маслоу, концепцію технологій психокорекції К. Роджерса. Отож, тезово їх зазначимо.

Так, щодо необіхевіоризму, очільниками якого були Е. Толмен (1886–1959рр.) і К. Халл (1884–1953 рр.), то перший із них вважав, що дослідження поведінки повинно вестися строго об'єктивним методом, без усяких довільних припущень про недоступний цьому методу внутрішній світ свідомості. За його експериментальними даними, організм, поступово освоюючи обстановку, будує пізнавальну (когнітивну) карту його шляху, якому потрібно слідувати для вирішення задачі. А К. Халл прагнув додати психологічній теорії стрункість і точність, властиві фізико-математичним наукам. Він вважав, що можна строго науково пояснити поведінку організму без звернення до психічних образів, понять й інших інтелектуальних компонентів. Порушив питання про можливість моделювання умовно-рефлекторної діяльності.

Натомість Б. Ф. Скіннер (1904–1990 рр.) прагнув переробити класичний біхевіоризм, виходячи з необхідності систематичного підходу до розуміння людської поведінки, її причин і навчитися нею керувати, що вилилося у його концепцію оперантного біхевіоризму. Прихильник необіхевіоризму Д. Мід (1863–1931 рр.) –

творець соціального біхевіоризму, спробував врахувати своєрідність обумовленості людської поведінки і звернув увагу на те, що діти грають свої ролі залежно від очікувань дорослого, звідси його теорія очікування.

Щодо теорії психологічного поля К. Левіна (1890–1947 рр.), то він виходив з того, що особистість живе і розвивається в психологічному полі оточуючих її предметів, кожний з яких має визначений заряд (валентність). Впливаючи на людину, предмети викликають у ній потреби, так звані енергетичні заряди, які викликають напругу людини і в такому стані вона прагне до розрядки, до задоволення потреби, які він поділив на два роди: біологічні й соціальні.

А Ж. Піаже (1896–1980 рр.), один із творців генетичної психології, теорії дитячого мислення, будував свої дослідження на основі логіки і біології, виходячи з ідеї про те, що основою психічного розвитку є розвиток інтелекту, показуючи, як рівень розуміння, інтелект впливає на мову дітей, на їхнє сприйняття і пам'ять. Одночасно він твердив, що мислення дитини зовсім відрізняється від мислення дорослої людини.

Один із творців неофройдизму К. Хорні (1885–1952 рр.) виходила з того, що домінуючим у структурі особистості є не інстинкти агресії чи лібідо, а несвідоме почуття занепокоєння – почуття корінної тривоги, причинами якої можуть бути відчуження батьків, надмірна їхня опіка, що придушує особистість, ворожа атмосфера і дискримінація, чи, навпаки, занадто велике милування дитиною, виділяючи два види тривоги: фізіологічну і психологічну. А Е. Фромм (1900–1980 рр.) у своїх дослідженнях неофройдизму дійшов висновку, що рушійними силами розвитку особистості є дві вродженні несвідомі потреби, що знаходяться в стані антагонізму: потреба в укоріненні і потреба в індивідуалізації; а способами реалізації своєї внутрішньої природи: спосіб бути і спосіб мати.

Також великий вплив на розвиток психологічної думки мала теорія персоналізму В. Штерна (1871–1938 рр.), тобто вивчення цілісної особистості, закономірностей її формування в контексті аналізу розвитку особистості дитини. Щодо гуманістичної психології, лідерами якої були К. Роджерс, Р. Мей, А. Маслоу, Г. Олпорт, то вони у своїх дослідженнях прагнули зрозуміти людське існування у всій його безпосередності на рівні, що лежить нижче тієї прірви між

суб'єктом і об'єктом, що було створено філософією та іншими науками Нового часу. Творець гуманістичної школи особистості Г. Олпорт (1897–1967 рр.) вважав за необхідне не просто збирати й описувати факти, що спостерігаються (так було в біхевіоризмі), але систематизувати і пояснювати їх, щоб ґрунтовніше, повніше, дослідити особистість, її розвиток. Натомість А. Маслоу (1908–1970 рр.) майже зовсім не проводив масштабних експериментів, а в основному – теоретичні рефлексії, що привели до дослідження так званої самоактуалізації, які вилилися у ієрархію потреб людини, яку згодом він об'єднав у два класи: потреби дефіциту і потреби розвитку (самоактуалізації).

У свою чергу К. Роджерс (1902–1987 рр.) у своїй теорії особистості твердив, що у визначеній системі понять люди можуть створювати і змінювати свої уявлення про себе, про своїх близьких. Отож, ідея цінності і унікальності людської особистості є центральною як для Роджерса, так і для усіх представників гуманістичної психології.

Таким чином, криза психології змінилась появою і розвитком нових теорій, шкіл, напрямів, які збагатили психологію як теоретичними, так і практичними надбаннями та створили базу для наступних досліджень.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень:

1. Аналіз виникнення і розвитку необіхевіоризму.
2. Історично-психологічний огляд становлення неофройдизму.
3. Психологічна полівекторність історичного розвитку гуманістичної психології.

Тема 10. Розвиток психології в Росії у другій половині XIX – на початку XX століть

Методичні вказівки

Дана тема розкриває надбання психологічної науки не тільки російських вчених, але і тих українських, котрі проживали і діяли як на українських теренах, так і російських, мається на увазі, що територія України на схід від Збруча після розборів Першої Речі Посполитої наприкінці XVIII століття опинилася у складі

Російської імперії. Тим не менше, наукові ідеї цих вчених залишили певний слід у розвитку психології і стосувались різних її напрямків і концепцій. У російській психології у цей період домінували дві течії–принципи, котрі пронизували уявлення про людину, виходячи з російської суспільної свідомості. Так до антропологічного принципу М. Чернишевського, так званого людинознавства та поведінки, відносяться праці І. Сеченова, І. Павлова, О. Ухтомського та ін. А до теологічного принципу В. Соловйова, так званої апології модерної релігійної свідомості, – праці М. Бердяєва, С. і Є. Трубецьких, С. Франка та ін. Отож сформувалися дві течії: природничо – наукова і філософсько – релігійна, навколо яких виникали як дискусії, так і нові вчення. Наприклад, опонентом вчення М. Чернишевського був український психолог Памфіл Юркевич, який виступив проти ідей єдності організму своїм вченням про «два досвіди», про пізнання двоякості людини: зовнішнє почуття (тіло, його органи) і внутрішнє – (душевні якості).

Натомість, інший український психолог Олександр Потебня, який вніс значний вклад у розвиток російської психології, розвивав вчення, яке виникло у Німеччині, про психологію народів, «дух народу», поглиблюючи соціально – світоглядні аспекти. Одночасно досліджувались й інші вектори психології. Так, російський вчений В. Соловйов розробив новий підхід до дослідження людини, душі і її призначення на Землі. Л. Лопатін розробляв психологію волі за допомогою якої відбувається об'єктивація явищ внутрішнього світу, так само як і усвідомлення реальності зовнішнього світу. М. Грот у своїх роботах звертав увагу на розвиток емоцій і почуттів, пов'язуючи їх не тільки з думкам, але й із відчуттями. М. Лосський досліджував специфіку ментальності «російського характеру». С. Франк у праці «Душа людини» (1917 р.) намагався повернути в психологію поняття душі замість поняття душевних явищ, які не мають самостійного значення і тому не можуть бути предметом науки, розрізняючи такі поняття як душевне життя, душа і свідомість.

Проти злиття віри і знання, що позбавляють психологію її об'єктивної експериментальної підстави, виступили і професори Петербурзького університету М. Владиславлев О. Введенський. М. Владиславлев у своїй теорії прагнув

з'єднати експерименти з ідеалістичним поглядом на душу, намагаючись пов'язати енергетичну теорію із забуванням і відтворенням, вважаючи, що несвідомі стани і забування характеризуються мінімумом енергії. А О. Введенський, у співвідношенні знання і віри, вважав, що метафізика повинна бути залишена вірі, а науці дозволено користуватись нею тільки у вигляді робочих гіпотез. Д. Овсяніко-Куликовський досліджував психологію творчості, Л. Петражицький, розвиваючи теорію психологізму, пов'язував психологію із юриспруденцією.

У Росії успішно розвивалася й експериментальна психологія, представником якої був видатний український психолог Олександр Лазурський (1874–1971 рр.), завідувач лабораторією психології Петербурзького психоневрологічного інституту (створений у 1907 році В. Бехтеревим). О. Лазурський, лікар за освітою, розробляв характерологію як вчення про індивідуальні відмінності, на основі ендопсихіки і екзосфери побудував класифікацію особистості. Центром експериментальної психології в Росії став створений у 1914 році у Москві Г. Челпановим Інститут експериментальної психології. Його організатор вважав, що експеримент є єдино припустимий в психологічних дослідженнях в контексті із свідченнями спостережень суб'єкта за станом власної свідомості. Опонентом Г. Челпанова був професор Новоросійського університету, автор книги «Психологія» (1914 р.). Експериментальному методу у дослідженнях про свідомість він протиставив поняття про психічний світ – як величезне ціле, що простирається по планеті, виділив ряд стадій у психічній еволюції, переходячи від дарвінізму до душевного історизму.

Російські вчені І. Сеченов, І. Павлов, В. Бехтерев, О. Ухтомський створили вчення про поведінку на основі якого в США виник біхевіоризм. Так, І. Сеченов у контексті поведінки розробив поняття рефлексу, І. Павлов є творцем вчення про умовно-рефлекторну діяльність, В. Бехтерев, розробляючи свою об'єктивну психологію як психологію поведінки, не відкидав свідомість, включаючи на відміну від біхевіоризму, і її в предмет психології, О. Ухтомський розробив найважливішу категорію як фізіологічної, так і психологічної науки – поняття про домінанту, що дозволило трактувати поведінку організму системно, у єдності його фізіологічних і психологічних проявів.

Отож, вищеперелічені аспекти теми студентам необхідно поглиблено вивчити і знати.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень:

1. Аналіз психологічних досліджень Памфіла Юркевича та Олександра Потебні.
2. Вчення Олександра Лазурського про характерологію.
3. Російські вчення про поведінку наприкінці XIX – на початку XX століть.

Тема 11. Історія психологічної думки Західної України

останньої чверті XIX – першої половини XX ст.

Методичні вказівки

Аналізуючи розвиток історії психології у світі, в Наддніпрянській Україні, в Росії у попередніх темах, слід також розкрити історію психологічної думки Західної України останньої чверті XIX – першої половини XX ст., яка у відомих дослідженнях радянських істориків психології висвітлена фрагментарно або зовсім нерозкрита. Тому у даній темі та в наступній ми таку прогалину виправимо.

Найперше, студентам необхідно знати утворення, розвиток та психологічні ідеї Львівсько-Варшавської філософської школи до якої належали вчені польського і українського походження. Наприклад, її засновник К. Твардовський (1866–1938 рр.), будучи прихильником неореалізму, акцентував свої дослідження на вченні про уявлення: акт, зміст, предмет, які на його думку тільки в органічній єдності дають уявлення. Предмет конкретного уявлення в «загальній теорії предмета» перетворюється на предмет взагалі. Якщо в першому аспекті він становить більший інтерес для психології (конкретний психічний акт уявлення і мислення), то в другому – ототожнюється з проблемою буття та вводить нас у сферу метафізики. Тому К. Твардовський вважав, що вся наукова психологія має бути емпіричною, дослідною, інакше вона перестає бути психологією і стає метафізикою. В основі психологічного експерименту він поклав інтроспекцію, внутрішній досвід.

Також студенти повинні знати психологічні вчення представників цієї школи В. Вітвіцького (1878–1948 рр.) і М. Кройца (1893–1971 рр.). Перший із них створив історію кратизму (від гр. – сила), яка збігалася із поглядами А. Адлера. В основі теорії – ідея про те, що в людини існує інстинктивне прагнення до міцності, яке розвиває чотири основні емоційні положення й форми компенсації: схильність до підвищення чи пониження, яка спрямована на інших або на самого себе. Звідси походять її основні різноманітні емоційні стосунки між людьми, які формуються на основі почуття спільності (повага, чесність, захоплення, любов, дружба) чи навпаки – боротьби (зневага, ненависть, гордування, заздрість). На світогляд В. Вітвіцького мав вплив й феноменалізм, а також позитивістська емпірична психологія – визнання існування душі як суб'єкта психічної діяльності.

Натомість М. Кройц значну увагу приділив психологічним методам дослідження. Отож, залежно від мети, він вирізняє виховні, наукові, виробничі та інші методи, зокрема, психологічні методи він відносить до наукових і поділяє на специфічні і неспецифічні. До неспецифічних належать методи мислення, статистичні, фізіологічні, а до специфічних – методи безпосередні, т. зв. інтроспективні та методи непрямі, тобто предметні. Ці методи М. Кройц також поділяє на дві групи: метод спостереження та експериментальний метод. Завданням для студентів є глибше проаналізувати усі зазначені методи, але слід зазначити, що для представників Львівсько-Варшавської школи у їхніх психологічних дослідженнях основну роль відіграв метод інтроспекції.

Глибше і цілісніше студенти повинні вивчати життєвий та науковий шлях одного із найвидатніших учених світового рівня в Україні на початку ХХ століття, уродженця Тернопільщини, доктора філософії і медицини, визначного психолога Степана Балея (1885–1952 рр.). Йому належать численні праці з медицини, загальної, дитячої, педагогічної, соціальної психології, психологічної творчості. Психологічні погляди С. Балея формувалися під впливом представників Львівсько-Варшавської школи для яких були характерними інтенціоналізм, психофізичний паралелізм та інтроспекціоналізм на основі яких базувалися емпірична, описова та експериментальна психологія. С. Балея визначав психологію як науку, предметом дослідження якої є психічні явища, які він

називав суб'єктивними явищами. Розуміючи психологію як «сучасну науку про людську душу», пояснював, що слово «душа» трактує як назву на загал психічних явищ, що їх переживає певна особа, стверджуючи що, психічні явища – це внутрішні, суб'єктивні переживання людини, недоступні для зовнішнього спостереження, виокремлюючи т. зв. «свідомість нашого психічного «Я»». У своїх дослідженнях він спирався на теорію психофізичного паралелізму, зазначаючи, що фізичний розвиток і розвиток психічний взаємовпливають один на одного, а експеримент вважав основним методом дослідження психологічних явищ. Він також детально вивчав психологію дитини, її психічний розвиток розглядав як постійний процес пізнання навколишнього світу. Вважав, що, загалом, людина – це не *tabula rasa*, а що вона має вроджені спадкові властивості, інстинкти, які у формі т. зв. психічних диспозицій є матеріалом у виховному процесі. Цей процес він поділяє на самовиховання (автоедукцію) і зовнішнє виховання (гетероедукцію), яка проявляється в двох видах: інтенціональному (шкільні заклади) і побічному (позашкільні впливи). Загалом, С. Балея вніс значний вклад у вивчення аспектів дитячої та педагогічної психології.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень:

1. Психологічні дослідження Львівсько-Варшавської філософської школи.
2. Психологічні теорії В. Вітвіцького і М. Кройца.
3. Життєвий і науковий шлях Степана Балея.
4. Використання теорії психофізичного паралелізму та методу експерименту у дослідженнях Степана Балея.
5. Проблеми педагогічної та дитячої психології у творчості Степана Балея.

Тема 12. Етнопсихологія та психологія творчості в дослідженнях західноукраїнських вчених у першій половині ХХ століття. Психологічний зміст феномену мазохізму

Методичні вказівки

Спеціальна дисципліна – психологія народів, створення якої було проголошено в 1860 році німецьким вченим М. Лацарусом і Г. Штейнталем,

шляхом розкриття порівняльного вивчення мови, міфології, моралі, культури висвітлює зміст «народного духу». Ідеї цього напрямку на початку ХХ століття (1900–1920 роки) розвинув у 10-томній праці «Психологія народів» Вільгельм Вундт. Згодом цей напрям переріс у етнопсихологію – науку, яка вивчає особливості психічного складу і поведінки людей, що визначаються їхньою національною належністю або етнічною спільністю, а також традиціями, які формувалися історично і є наукою міждисциплінарною. Отож, студентам треба знати широкий зміст етнопсихології та як вона розвивалася у світі і в Україні, враховуючи психологію, психофізіологію, політологію, релігію, культуру, етнологію, етнографію тощо.

Зокрема, студентам слід глибше вивчити, як загалом розвивалася наука в Західній Україні та в еміграції у першій половині ХХ ст. і безпосередньо в царині етнопсихології, та як долучилися до вивчення національного характеру українського народу вчені Іван Мірчук (1891 – 1961 рр.) і Яким Ярема (1884–1964 рр.). Необхідно студентам знати їхній життєвий і науковий шлях, їхні підходи у дослідженнях етнопсихології, які мають певні особливості. Бо, якщо І. Мірчук досліджував етнопсихологічні питання як філософ, то Я. Ярема – перший професійний психолог у Західній Україні, який вивчав цю проблематику, зрозуміло, що із психологічної точки зору.

З іншого боку, в Україні у цей період тривали й дослідження психології творчості такими наддніпрянськими ученими як О. Потебня, О. Веселовський, Д. Овсянко-Куликовський, С. Рубінштейн і західноукраїнськими – І. Франко, Я. Ярема, Г. Костельник, С. Бaley та ін. Досліджувані ними теорії трактування катарсису дають змогу краще дослідити і проаналізувати вплив ідей катарсису на науку психологію Західних регіонів України наприкінці ХІХ – у першій половині ХХ століття, що знайшло вияв у дослідженні психології творчості і психології творчої особистості. Отож, студенти повинні всебічно проаналізувати цю галузь психології, яка почала формуватися на основі теорії творчості на рубежі ХІХ–ХХ століть. Вагомий вклад у її розвиток вніс своїм трактатом «Із секретів поетичної творчості» (1898 р.) Іван Франко (1856–1916 рр.), який одним із перших у світі і в Україні досліджував об'єктивні закони творчого процесу, його критерії і механізми,

висуваючи концепцію особливого співвідношення свідомості і підсвідомості у творчих процесах, і на їхній основі розкриває компоненти творчого процесу: інтуїції, фантазії мислення та натхнення. Тому слід студентам звернути увагу на ідеї І. Франка у дослідженні психології художньої творчості та на психологічні риси творчих людей.

У вивченні психологічного змісту феномену мазохізму треба, щоб студенти знали не тільки цей феномен, а життєвий і творчий шлях Леопольда фон Захер-Мазоха (1836–1895 рр.), а також погляди Р. Краффта-Ебінга, З. Фрейда, Т. Рейка та інших на проблему мазохізму.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень:

1. Дослідження національного характеру українців І. Марчуком і Я. Яремою.
2. І. Франко та проблеми психології художньої творчості.
3. Психологічний зміст феномену мазохізму у дослідженнях З. Фрейда, Т. Рейка, Ж. Дельоза.

Тема 13. Розвиток психологічних знань за радянських часів (20–90-і роки ХХ ст.)

Методичні вказівки

Більшовицький Жовтневий переворот 1917 року в Російській імперії поступово змінив погляд на психологічну науку, утверджуючи т. зв. марксистсько-ленінську методологію у психологічні дослідження, акцентуючись на діалектичному матеріалізмі. Отож, починаючи уже із 1920-их років у середовищі радянських психологів відбуваються певні розходження у поглядах на розвиток психології: одні дотримуються попередніх світових тенденцій її розвитку, другі – стають на шлях прокомуністичної ідеології, наприклад, у трактуванні свідомості, поведінки, уявлень, виховання, діяльності, педології та ін.

Наприклад, К. Корнілов у своїх психологічних дослідженнях пішов шляхом марксистської методології, використовуючи ідеї діалектичної єдності. Основним елементом психіки він вважав реакцію у якій об'єктивне і суб'єктивне нероздільні. Експериментальна робота у його лабораторії звалася тільки до вивчення швидкості та сили м'язових реакцій. Саме така у практиці була його

марксистська реформа психології. Багато відомих радянських психологів із таким розвитком психології не погодилися. Зокрема, Густав Шпет (із 1923 р. віцепрезидент Державної академії художніх наук (ДАХНа), який розробляв психологію соціального буття, аналіз соціально-історичних причин, що обумовлюють розвиток психіки людини, в т. ч. мислення, мову, що було альтернативою марксистській психології. Ідеї Шпета співпадали із дослідницькими ідеями вчених ДАХНу, а спроба створення універсальних наукових методологічних принципів у дослідженні психології не було реалізовано, так як комуністична влада у 1929 року закрила ДАХН, його співробітники стали безробітними, а у 1935–1936 роках більшість із них владою було заарештовано і ув'язнено, а у 1937–1938 роках – розстріляно. Таким чином, психологічна школа ДАХНу комуністичною владою була ліквідована.

На короткий час поза увагою влади залишалася дитяча психологія і педологія, але на початку 1920-х років радянська влада взяла курс на побудову нової марксистської дитячої психології, по суті, виховання і формування нової гомо-советікус. Тому з'являються нові методи навчання із врахуванням ідеології нового суспільства. І вже у 1928–1929 рр. відбувся перший педагогічний з'їзд на якому було вироблено основні напрями розвитку радянської дитячої психології. Появляються концепції М. Басова і Л. Виготського із врахуванням психологічних теорій закордонних психологів, але відсутність психологів-практиків у навчальних закладах, невідповідний підхід у формуванні активної, творчої особистості, що не влаштувало тодішню державну владу тощо, призвело до виходу владної постанови «Про педологічні перекручення в системі наркомпросів» від 1936 року і директивному «закриттю» діючої педології. Ж ліквідації наукових і навчальних педологічних інституцій і закладів, а провідних педологів було заарештовано та ув'язнено. Тодішня педологія поділялась на два напрями: соціогенетичний (А. Залкінд) і біогенетичний (П. Блонський), тому студентам слід знати їхній зміст.

Також студентам слід вивчити психологічні ідеї Л. Виготського, який у статті «Свідомість як проблема поведінки» (1925 р.) розробив план дослідження психічних функцій, виходячи з їхньої ролі як неодмінних регуляторів поведінки,

що у людини включає мовні компоненти; закономірності розвитку психіки в онтогенезі він виклав у роботі «Розвиток вищих психічних функцій» (1931 р.); а розвиток понять у дітей простежив у книзі «Мислення і мова» (1934 р.).

Натомість діяльність як предмет психології продуктивно досліджували такі вчені як: М. Басов, С. Рубінштейн, О. Леонт'єв та інші, тому студентам потрібно знати вчення цих науковців, яке є актуальним і у наш час.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень:

1. Вплив радянської влади на розвиток психології.
2. Аналіз психологічних вчень Л. Виготського.
3. Дослідження психологічної проблеми діяльності у радянський період.

Тема 14. Психологія в Україні та її розвиток у власних межах

Методичні вказівки

В Україні у ХХ – на початку ХХІ століть психологічні дослідження розвивалися на трьох основних напрямках: класично–інтроспективному, природничо-науковому та культурно-гуманістичному із урахуванням досягнень світової психології та пануючої ідеології в українському суспільстві. Класично-інтроспективний напрям розкриває ідею самодостатності, автономності людської душі, її незалежності від т. зв. тілесного субстрату. Методом є інтроспекція, предметом – суб'єктивні явища. У його розвиток значний вклад внесли Г. Челпанов, В. Зеньковський, І. Сікорський, М. Криїнський, С. Франк, Д. Овсянко-Куликовський, М. Ланге, Д. Шестов та інші. Другий напрям, природничо-науковий, заперечує дослідження людської суб'єктивності, тим більше суб'єктивності тваринного роду, приділяє головну увагу тілесним виявам життєдіяльності організму, дошукуючись насамперед фізіологічних механізмів поведінки. Цей напрям, започаткований у 1917 році В. Бехтеревим, домінував в Україні до кінця 1920-х років, яскравим його представником був О. Ухтомський. Третій напрям, культурно-гуманістичний, на відміну від другого, широко утвердився в українській психології у зазначений період, будучи полівекторним. Так, психологію творчості досліджували І. Франко, С. Рубінштейн, О. Потебня, О. Веселовський, Д. Овсянко-Куликовський, а ідеї становлення людської

особистості, його джерел та рушійних сил розроблялися С. Рубінштейном, Г. Костюком. Утворюються психологічні школи: Харківська, Одеська, Львівсько-Варшавська філософська, кафедри психології у провідних університетах України, в т.ч. з ініціативи Г. Костюка – Український інститут психології, видаються монографії, підручники тощо. Студентам треба знати вклад українських психологів у розвиток вищезазначених напрямів психології.

Зокрема значний внесок у розвиток української психології вніс організатор психологічної науки в Україні, ініціатор створення Науково-дослідного інституту психології УРСР і його керівник протягом 1945–1972 рр. Григорій Костюк (1899–1982 рр.). Його наукові інтереси стосувалися багатьох психологічних проблем: взаємозв'язок, сприймання та мислення, сутність процесу розуміння, формування у дітей поняття про число, вплив спадковості, середовища і виховання на психічний розвиток дитини, взаємозв'язок навчання і розумового розвитку школярів, природу і розвиток здібностей та багато інших питань. Заперечував однобічний погляд на взаємозв'язок психології з іншими науками. Вказуючи на необхідність вивчення нейрофізіологічних механізмів психічних явищ, виступав проти спроб підмінити психологію фізіологією вищої нервової діяльності. Особливу увагу приділяв взаємозв'язку психології з педагогічною наукою, практикою навчання і виховання школярів. У працях вчений розкрив діалектичний зв'язок навчання і психічного розвитку учнів, виявив інтерес до проблеми здібностей. Проблеми, які досліджував Г. Костюк не втратили актуальності донині, їх розвивають його учні і послідовники. Отож, студентам потрібно глибше знати суть перелічених проблем, які досліджував Григорій Костюк.

Вагомий вклад у розвиток української психології і, зокрема, в історію психології, вніс Володимир Роменець (1926–1998 рр.). Його перу належить близько 170 друкованих праць, фундаментальними із яких є «Фантазія, пізнання, творчість» (1965 р.), «Психологія творчості» (1971 р.), «Історія психології» (1975р.), «Історія психології стародавнього світу і середніх віків» (1982 р.), «Історія психології епохи Відродження» (1988 р.), «Історія психології ХІХ – початку ХХ століття» (1995 р.) та ін. Отож, студентам необхідно знати

життєвий і науковий шлях В. Роменця, а також, як розвивається психологія в Україні у наш час.

Теми рефератів, доповідей, повідомлень:

1. Аналіз розвитку культурно-гуманістичної психології в Україні у ХХ – на початку ХХІ століть.
2. Психологічні вчення Григорія Костюка.
3. Життєвий і науковий шлях Володимира Роменця.

Запитання для заліку

IV семестр

1. Для чого необхідне знання історії психології?
2. Дайте визначення історії психології як галузі психологічної науки.
3. Що вивчає наука психологія?
4. Що вивчає історія психології?
5. Що таке історія?
6. Що є предметом історії психології?
7. Розкрийте задачі історії психології.
8. Розкрийте процес зародження і розвитку наукових вчень в античному світі.
9. З якого родоплемінного культуру виникло поняття «псюхе» та охарактеризуйте його появу.
10. Висвітліть таке вчення як гілозоїзм у дослідженнях Геракліта.
11. Поясніть атомістичну концепцію Демокрита.
12. У чому хибність теорії детермінізму Демокрита?
13. Поясніть вчення Гіппократа про чотири темпераменти.
14. Висвітліть вчення Алкмеона про психіку.
15. Розкрийте вчення про розумність Анаксагора.
16. Висвітліть психологічну сутність вчення софістів.
17. Поясніть вчення про душу Сократа.
18. Розкрийте моральність за Сократом.
19. Висвітліть вчення Платона про душу.
20. Поясніть дослідження Платона про мислення і пам'ять.
21. Розкрийте психологічні аспекти дослідження душі Аристотеля.
22. Проаналізуйте Аристотелеву періодизацію психічного розвитку дитини.
23. Висвітліть вчення про душу і розум стоїків.
24. Розкрийте етико-психологічне вчення епікурейців.
25. Поясніть зміст навчання в школах кініків.
26. Висвітліть основні аспекти досліджень Галена.
27. Розкрийте вчення про пневму Фелона.

28. Поясніть принцип нематеріальності душі Плотіна.
29. У чому суть вчення волюнтаризму Августина?
30. Розкрийте три напрямки розвитку психологічних ідей античної психології.
31. Розкрийте зміст фізіологічної психології Ібн-Сіні.
32. Висвітліть психологічний контекст у дослідженнях органів зору Ібн-аль-Хайсама.
33. Поясніть психологічну сутність душі у дослідженнях Ібн-Рушда.
34. Розкрийте томістську концепцію душі.
35. Висвітліть зміст номіналізму.
36. Поясніть психологічні аспекти навчання та виховання дітей в епоху Відродження.
37. У чому особливість методики навчання дітей Еразма Роттердамського?
38. Розкрийте поняття рефлексу у дослідженнях Декарта.
39. Поясніть психологічне бачення душі у вченні Декарта.
40. У чому суть свідомості в дослідженнях Декарта?
41. Висвітліть теорію детермінізму Декарта.
42. Як трактував інтуїцію Спіноза?
43. Розкрийте психологічну концепцію Спінози про людину як цілісну істоту.
44. Які три головні сили почуттів людини виділяв Спіноза?
45. Розкрийте вчення про несвідоме Г.-В. Лейбніца.
46. Висвітліть вчення Г.-В. Лейбніца про монади.
47. Яка відмінність між перцепціями і апперцепціями?
48. У чому суть доктрини психофізичного паралелізму Г.-В. Лейбніца?
49. Поясніть дослідження Томаса Гоббса про асоціації.
50. Розкрийте вчення Джона Локка про психіку дитини в процесі виховання.
51. Висвітліть вчення Дж. Локка про відчуття, рефлексію і свідомість.
52. Розкрийте суть великого і малого кола у вченні Девіда Гартлі.
53. Поясніть теорію ідеальної людини Д. Гартлі.
54. Висвітліть соліпсизм у вченні Д. Берклі.

55. Як трактував душу Д. Юм?
56. Який психологічний зміст образу «людини-машини» у дослідженнях Ж. Ламетрі?
57. Проаналізуйте періодизацію розвитку дитини за Ж.-Ж. Руссо.
58. Розкрийте уявлення Віко про надіндивідуальну духовну силу.
59. Яке значення має френологія для психології?
60. Розкрийте психологізм Д. С. Мілля.
61. Висвітліть теорію О. Бена про «спроби і помилки».
62. Поясніть етапи розвитку психіки у вченні Г. Спенсера.
63. Розкрийте теорії асоціацій уявлень І. Гербарта.
64. Висвітліть психологічні аспекти теорій Ч. Дарвіна про еволюцію живого на Землі, про походження видів і їх властивості, та про природний добір.

V семестр

1. Розкрийте сутність психофізики Г. Т. Фехнера.
2. Висвітліть поняття про пороги відчуттів Е. Вебера.
3. Проаналізуйте у теоретично-прикладному аспекті закон Вебера-Фехнера.
4. Поясніть швидкість перебігу психічних процесів у експериментах Ф. Дондерса.
5. Розкрийте дослідження природи психічного Г. Гельмгольцем.
6. Висвітліть експериментальні дослідження Е. Пфлюгера.
7. Проаналізуйте сутність природи гіпнозу.
8. Поясніть основні аспекти експериментальної психології В. Вундта.
9. Розкрийте задачі (завдання) психології за Вундтом.
10. Висвітліть психологічні теорії Еббінгауза.
11. Проаналізуйте принципи роботи тахістоскопа Д. М. Кеттелла.
12. Розкрийте дослідження Ф. Гальтона у сфері диференційної психології.
13. Висвітліть метод тесту за Д. Кеттеллем і А. Біне.
14. Проаналізуйте розвиток дитячої психології у дослідженнях В. Прейера і С. Холла.
15. Розкрийте дослідження про психіку тварин Ч. Дарвіна і Д. Романеса.

16. Проаналізуйте концепції щодо творення «психології народів».
17. Поясніть зародження і використання індустріальної психології.
18. Висвітліть у загальному контексті психологічні ідеї, які з'явилися наприкінці XIX – на початку XX століть.
19. Розкрийте тітченерівську школу структуралізму.
20. Проаналізуйте дослідження представників Вюрцбурзької школи.
21. Поясніть такий напрямок психологічних досліджень як функціоналізм у вченнях американських, німецьких і австрійських психологів.
22. Висвітліть вивчення психічної діяльності в Чиказькій школі.
23. Розкрийте психологічну течію біхевіоризм у вченнях її творців.
24. Проаналізуйте психологічну школу психоаналізу З. Фрейда.
25. Поясніть механізм психологічного захисту і етапи способів фіксації лібідо у вченні З. Фрейда.
26. Висвітліть сутність вчення К. Г. Юнга.
27. Розкрийте зміст соціально-психологічного напрямку А. Адлера.
28. Проаналізуйте причини виникнення та ідеї наукової школи – гештальтпсихології.
29. Висвітліть вчення необіхевіоризму.
30. Розкрийте концепцію «оперантного біхевіоризму» у вченні Б. Ф. Скіннера.
31. Проаналізуйте концепції соціального біхевіоризму Д. Міда.
32. Поясніть теорію «поля» К. Левіна.
33. Висвітліть сутність генетичної психології (теорію дитячого мислення) Ж. Піаже.
34. Розкрийте вчення неофрейдизму К. Хорні та Е. Фромма.
35. Поясніть теорію персоналізму.
36. Проаналізуйте основні положення гуманістичної школи психології особистості у вченні Г. Олпорта.
37. Висвітліть концепції гуманістичної психології у теоріях А. Маслоу.
38. Розкрийте вчення К. Роджерса: теорію особистості та технологію психокорекції.

39. Висвітліть психологічні ідеї в Росії у другій половині XIX ст. П. Юркевича, О. Потебні, М. Пирогова, В. Соловйова, Л. Лопатіна, М. Грота, М. Лосського і І. Франка.
39. Розкрийте особливості теорії М. Владиславлева і О. Введенського.
40. Поясніть психологічні дослідження Д. Овсяннико-Куликовського і Л. Петражицького.
41. Проаналізуйте вчення О. Лазурського у контексті експериментальної психології.
42. Висвітліть психологічні дослідження М. Ланге.
43. Розкрийте вчення російських вчених про поведінку.
44. Висвітліть філософські і психологічні погляди засновника Львівсько-Варшавської школи К. Твардовського.
45. Розкрийте теорію кратизму В. Вітвіцького.
46. Проаналізуйте наукові принципи у психології, які відстоював В. Вітвіцький.
47. Поясніть класифікацію і особливості психологічних методів М. Кройца.
48. Висвітліть основні віхи життєвого і наукового шляху фундатора західноукраїнської школи психології Степана Балея.
49. Розкрийте розуміння психічних явищ С. Балея.
50. Проаналізуйте провідні чинники, які вирізняє С. Балея у вихованні дитини.
51. Висвітліть особливості вчення науки етнопсихології.
52. Розкрийте підходи І. Мірчука та Я. Яреми до вивчення особливостей національного характеру.
53. Проаналізуйте основні елементи українського світогляду за І. Мірчуком та Я. Яремою.
54. Поясніть які проблеми психології творчості вирішували психологи України на початку XX століття.
55. Висвітліть розуміння психології художньої творчості І. Франком.
56. Розкрийте основні компоненти в тому числі психологічні, творчого процесу, які виокремив І. Франко.
57. Охарактеризуйте психологічний зміст феномену мазохізму.

58. Проаналізуйте чи пов'язане прагнення людини до власного поневолення винятково зі статевими потягами.
59. Висвітліть, які основні риси мазохізму виокремили З. Фройд, Т. Рейк, Ж. Дельоз.
60. Поясніть психологічні компоненти у творчості Леопольда фон Захера-Мазоха.
61. Висвітліть реактологію К. Корнілова.
62. Поясніть сутність міжпредметної психології Г. Шпета.
63. Охарактеризуйте становище психології як науки у радянський період.
64. Розкрийте психологічні дослідження Л. Виготського.
65. Проаналізуйте діяльність як предмет психології у дослідженнях М. Басова, С. Рубінштейна і О. Леонтьєва.
66. Висвітліть сутність матеріалістичної психології Г. Костюка.
67. Поясніть дослідження Г. Костюка про проблему співвідношення біологічного та соціального в онтогенезі людської психіки.
68. Розкрийте трактування Г. Костюком психології навчання та виховання.
69. Проаналізуйте основні положення ідей Г. Костюка щодо мотивацій діяльності і поведінки особистості.
70. Висвітліть життєві та наукові віхи В. Роменця.
71. Поясніть розвиток психології в Україні у ХХІ ст.: організаційно-структурний, науково-дослідний, науково-педагогічний та ін. аспекти.

ПЕРШОДЖЕРЕЛА ТА НАВЧАЛЬНА ЛІТЕРАТУРА

1. Данилюк І. В. Історія психології в Україні: Західні регіони (остання чверть ХІХ – перша половина ХХ століття. К.: Либідь, 2002. 152 с.
2. Корольчук М. С., Криворучко П. П. Історія психології: навч. посібн. для студентів вищ. навч. закл. / К.: Ельга, Ніка-Центр, 2004. 248 с.
3. Кралюк П.М. Історія філософії України: навч. посіб. Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2013. 652 с.

4. Нариси з історії вітчизняної психології ХХ ст. / за ред. Г. С. Костюка. К.: Вища школа, 1955. 314 с.
5. Психологічна енциклопедія/авт.-упоряд. О. М. Степанов. К.: Академвидав, 2006. 424 с.
6. Релігієзнавчий словник / за ред. професорів А. Колодного і Б. Лобовика. К.: Четверта хвиля, 1996. 392 с.
7. Роменець В. А., Маноха І. П. Історія психології ХХ століття: навч. посіб. К.: Либідь, 1998. 992 с.
8. Роменець В. А. Історія психології: ХVІІ століття. Епоха Просвітництва: навч. посіб. К.: Либідь, 2006. 1000 с.
9. Роменець В. А. Історія психології. К.: Вища школа, 1978. 440 с.
10. Роменець В. А. Історія психології стародавнього світу і середніх віків. К.: Вища школа, 1983. 312 с.
11. Роменець В. А. Історія психології ХІХ – початку ХХ століття. К.: Вища школа, 1995. 614 с.
12. Словник іншомовних слів: 23000 слів та термінологічних словосполучень / уклад. Л. О. Пустовіт та ін. К.: Довіра, 2000. 1018 с.

ЗМІСТ

Вступ. Загальні методичні поради	3
Методичні вказівки щодо підготовки реферату	6
Теми рефератів, доповідей, повідомлень	7
Перелік тем та завдань для самостійної роботи	9
Тема 1. Історія психології, її предмет і задачі	9
Тема 2. Антична психологія, її особливості та відмінності	10
Тема 3. Розвиток психологічних знань у феодальному суспільстві (раннє середньовіччя та епоха Відродження)	13
Тема 4. Становлення психологічної думки Нового Часу	15
Тема 5. Психологічні ідеї епохи Просвітництва	17
Тема 6. Зародження і розвиток психології як науки про свідомість (перша половина XIX ст.)	18
Тема 7. Становлення психології як самостійної науки та розвиток її галузей (друга половина XIX ст.)	20
Тема 8. Зарубіжна психологія відкритої кризи	23
Тема 9. Наслідки кризи в психології та еволюція основних психологічних шкіл і напрямків	25
Тема 10. Розвиток психології в Росії у другій половині XIX – на початку XX століть	27
Тема 11. Історія психологічної думки Західної України останньої чверті XIX – першої половини XX ст.	30
Тема 12. Етнопсихологія та психологія творчості в дослідженнях західноукраїнських вчених у першій половині XX століття. Психологічний зміст феномену мазохізму	32
Тема 13. Розвиток психологічних знань за радянських часів (20–90-і роки XX ст.)	34
Тема 14. Психологія в Україні та її розвиток у власних межах	36
Запитання для заліку	39
Першоджерела та навчальна література	44

Навчально-методична література

Стоцький Я. В.

**Методичні вказівки
для самостійної роботи з курсу**

Історія психології

для студентів спеціальності 053 «Психологія»
всіх форм навчання

Комп'ютерне макетування та верстка Н. Б. Коваль

Формат 60x90/16. Обл. вид. арк. 2,10. Тираж 10 прим. Зам. № 3664

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя.

46001, м. Тернопіль, вул. Руська, 56

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №4226 від 08.12.11